

Nieuważna korekta dopuściła do przeinaczenia nazwisk w całym tekście, ale szkoda już miejsca na tego typu sprostowania.

Jest rzeczą godną ubolewania, że „edycja” wspomnień Waltera Schellenberga stała się bestsellerem, zyskując nawet gdzieś tam pozytywne, będące niezaskożoną reklamą recenzje.

Stanisław Żerko

Beiträge zur nationalsozialistischen Gesundheits- und Sozialpolitik. Rotbuch Verlag Berlin. T. 1 - 5. Berlin (Zachodni) 1985 - 1987.

Pod tym tytułem rozpoczęły wychodzić od 1985 r. w Berlinie Zachodnim jako wydawnictwo ciągle (półrocznik) interesujące studia naukowe poświęcone problematyce realizowanej przez władze hitlerowskie eksterminacji poszczególnych osób i grup ludności własnej, jak i obcej narodowości oraz eksploatacji ekonomicznej państw podbitych przez Trzecią Rzeszę. Wydawania studiów podjął się kilkusobowy, młody wiekiem zespół redakcyjny, któremu przewodzi Götz Aly, bardzo inteligentny i dociekliwy badacz, świetny znawca problematyki społecznej Trzeciej Rzeszy. Dzięki głównie jego zapobiegliwości i wybitnym zdolnościom redakcyjnym ukazało się na półkach księgarskich do połowy lipca 1988 r. już pięć tomów studiów, z których każdy poświęcony jest innemu tematowi. W pierwszym zostały omówione niektóre aspekty eutanazji, w drugim instytucje służby zdrowia zajmujące się masowym uśmiercaniem ludzi, w trzecim eksploatacja obcej siły roboczej w Rzeszy w latach drugiej wojny światowej, w czwartym sylwetki niektórych tak zwanych zbrodniarzy zza biurka (*Schreibtischtäter*) i w piątym aspekty ekonomiczne „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej” (*Endlösung der Judenfrage*). Są to tematy ważne. Dotyczą one bowiem podstawowych ogniw hitlerowskiej szeroko pojętej polityki ludnościowej i ekonomicznej, w odniesieniu do której nie na wszystkie pytania badawcze uzyskaliśmy już odpowiedź. Udzielenie jej oraz stawianie nowych pytań badawczych jest ambicją zespołu redakcyjnego, który z tego postawionego sobie trudnego zadania wywiązuje się w sposób wzorowy. W dotychczasowych bowiem pięciu tomach studiów większość zamieszczonych w nim rozpraw posiada charakter pionierski, zarówno ze względu na podejmowanie nowych, dotychczas nie opracowanych tematów, jak i wprowadzenie do obiegu naukowego dużej ilości nie znanych nawet wybitnym specjalistom informacji, znacznie rozszerzających naszą dotychczasową wiedzę o niektórych poczynaniach władz hitlerowskich. Szczególnie duże zainteresowanie wzbudzają wywody ukazujące zbrodniczą działalność niektórych dygnitarzy hitlerowskich różnego szczebla, w tym również profesorów wyższych uczelni, lekarzy, prawników, ekonomistów, psychologów i przedstawicieli innych specjalizacji. Nie zabrakło wśród nich osób zaliczanych do elity intelektualnej Trzeciej Rzeszy. Ich eksterminacyjną działalność obnażyli bezlitośnie autorzy kilku interesujących rozpraw zamieszczonych na łamach omówionych studiów. Uczynili to przeważnie na podstawie nie wykorzystanych do tego czasu źródeł, w tym także znajdujących się w posiadaniu prywatnych osób.

Recenzowanym studiom zawdzięczamy także poznanie funkcjonowania w najdrobniejszych szczegółach szpitali zajmujących się eutanazją oraz również niektórych poglądów różnego rodzaju niemieckich urzędników na grabież żydowskiego mienia.

Wartość naukową studiów podnoszą zamieszczone w nich oryginalne, nie pu-

blikowane dotychczas dokumenty oraz wspomnienia niektórych sprawców zbrodni oraz innych działaczy Trzeciej Rzeszy.

Beiträge zur nationalsozialistischen Gesundheits — und Sozialpolitik zajmują się spośród wszystkich zagranicznych, niepolskich czasopism i innych wydawnictw ciągłych najszerzej problematyką demograficzną, społeczną i gospodarczą dotyczącą Polaków podczas drugiej wojny światowej. W każdym z pięciu wymienionych tomów poświęcono sprawom Polski i Polaków sporo uwagi. Do pionierskich oraz wyróżniających się wysokim poziomem naukowym i obiektywizmem należą m. in. ogłoszone w nich rozprawy: Matthiasa Hamanna o mordowaniu polskich i radzieckich robotników przymusowych w zakładach dla nieuleczalnie chorych; Alfreda Koniecznego z Wrocławia o pracy przymusowej Żydów na Śląsku, Jochena Augusta o polskich robotnikach przymusowych w Rzeszy oraz Suzanne Heim i Götz Alego o ekonomicznych aspektach eksterminacji polskich Żydów.

Beiträge są także jedynym zachodnioeuropejskim wydawnictwem omawiającym na bieżąco *sine ira et studio* prawie wszystkie wydawane w Polsce ważniejsze publikacje odnoszące się tematycznie do drugiej wojny światowej. Uwzględnienie na ich łamach tak szeroko polskiej problematyki jest niewątpliwą zasługą Jochena Augusta, młodego badacza dziejów Polski w drugiej wojnie światowej i autora kilku wartościowych z tego zakresu tematycznego publikacji naukowych.

Beiträge zdobyły już ze względu na atrakcyjność omawianej problematyki i wysoki poziom naukowy drukowanych rozpraw wysoką ocenę specjalistów w różnych krajach świata. Należą się redakcji z tego powodu słowa uznania. Ufamy, że będzie ona nadal tak dobrze służyła odkrywaniu prawdy historycznej jak to czyniła dotychczas.

Czesław Łuczak

WOLFGANG PFEILER: *Deutschland — politische Optionen der Sowjetunion*. Forschungsbericht Konrad Adenauer-Stiftung e. V. Verlag Ernst Knoth-Melle, 1988, 187 ss.

Kolejny 63 raport badawczy Fundacji K. Adenauera prezentuje analizę stanowiska ZSRR w kwestii niemieckiej. *Pierestrojka* i nowa polityka radziecka wzbudziły nadzieję na zmiany w polityce radzieckiej wobec Niemiec. Pojawiły się spekulacje na temat reorientacji polityki radzieckiej. Raport badawczy W. Pfeilera podejmuje ten problem kompleksowo. Prezentuje on zarówno historyczne, jak i aktualne aspekty tej kwestii.

Autor analizuje ewolucję poglądów przywódców radzieckich z czasów rewolucji od koncepcji rewolucji światowej i europejskiej republiki rad do idei rewolucji w jednym państwie i koncepcji Rosyjskiej Republiki Rad. Jedni przywódcy bolszewicy stawiali na siły rewolucyjne w Niemczech, podczas gdy inni gotowi byli do porozumienia i współpracy z burżuazyjnym państwem niemieckim. Rozwój wydarzeń spowodował, że już w marcu 1918 r. zwyciężyła koncepcja kompromisu z burżuazyjnym państwem niemieckim. Autor prezentuje genezę i sens układów w Brześciu z 3 III 1918 r., Rapallo z 1922 r., w Berlinie z 1926 r., paktu Ribbentrop-Mołotow z 1939 r., udział ZSRR w koalicji antyhitlerowskiej i powojenną politykę ZSRR w kwestii niemieckiej. Autor dowodzi, że wyboru alternatyw w ZSRR dokonywano niezależnie od obowiązującej doktryny ideologicznej. O wyborze tym decydowały zawsze względy polityczne, racja stanu, bezpieczeństwo państwa. Zda-